

Inhoud

Inleiding	13
Hoofdstuk 1 Denk groot, doe klein – Anke van Keulen	17
Democratische levenswijze vergt pedagogische aandacht	17
Democratie als manier van samenleven	18
<i>Democratische opvoeding</i>	18
<i>Democratie en het algemeen belang</i>	19
<i>Democratische betrokkenheid</i>	19
De maatschappelijke taak van de kinderopvang	20
<i>Kindercentrum als actieve maatschappelijke partij</i>	21
<i>Democratische opvoeding in een pedagogische civil society</i>	21
Handen en voeten geven aan democratisch burgerschap in de kinderopvang	22
<i>Kinderen zijn burgers</i>	23
<i>Opvoedingsbalans zoeken tussen algemeen en individueel belang</i>	24
<i>Kinderparticipatie als recht en leerschool</i>	24
<i>Democratisch werken met vijf pedagogische thema's</i>	26
Democratisch burgerschap: competenties nodig op alle niveaus	27
<i>Competente pedagogisch medewerkers</i>	27
<i>Competente teams en competente begeleiders</i>	28
<i>Een competente organisatie</i>	29
Aan de slag met democratisch burgerschap: actieonderzoek	29
<i>Actieonderzoeksvragen formuleren</i>	30
<i>Documenteren: een collectief geheugen aanleggen</i>	30
<i>Reflecteren en kritische vragen stellen</i>	31
<i>Cyclisch werken: de vraag wordt steeds duidelijker</i>	32

Deel 1 De praktijk: kindercentrum als democratische oefenplaats 35

Inleiding bij deel I 37

Hoofdstuk 2 Competente pedagogisch medewerkers – Ana del Barrio Saiz 39

Democratie moet je leren	40
De pedagogisch medewerker als democratisch rolmodel	41
<i>Rust uitstralen</i>	42
<i>Aandacht en betrokkenheid tonen</i>	42
<i>Maatschappelijk geëngageerd zijn</i>	43
De pedagogisch medewerker als democratisch gids	46
<i>Bereidheid tot relativeren en reflecteren</i>	47
<i>Noodzakelijke en nuttige kennis om een democratisch gids te zijn</i>	47
<i>Leren omgaan met dilemma's in de praktijk</i>	48
De pedagogisch medewerker als democratisch begeleider	50
<i>Kenmerken van participatief begeleiden</i>	51
<i>Democratische waarden centraal stellen</i>	52
De pedagogisch medewerker als onderzoeker	52
<i>Nieuwsgierig zijn en fouten durven maken</i>	52
<i>Kritisch reflecteren over het veranderingsproces en je eigen rol daarin</i>	53
Democratische houding in het team ontwikkelen	54

Hoofdstuk 3 De pedagogisch medewerker als onderzoeker – Kylie Smith, Anke van Keulen & Ana del Barrio Saiz 61

Onderzoek door pedagogisch medewerkers – wat houdt dat in?	62
Welke kennis is geldig, wiens kennis is van belang?	63
Onderzoeksproces van Nederlandse pedagogisch medewerkers	63
<i>Kritisch onderzoek en reflectie</i>	64
<i>Actieonderzoeksvraag formuleren</i>	64
<i>Op zoek gaan naar nieuwe kennis</i>	64
<i>Verschillende werkwijzen uitproberen met kinderen</i>	65
<i>Nieuwe kennis vastleggen met behulp van documentatie</i>	65
Versterking professionele rol binnen leergemeenschap	66

Hoofdstuk 4 Begeleiding en beleid in de democratische oefenplaats – Anke van Keulen 69

Veranderingsproces coachen	70
Democratisch proces ondersteunen met actieonderzoek	71
<i>Taken van begeleiders in de actieonderzoeksmethode</i>	72
<i>Actieonderzoeksvragen van begeleiders</i>	73
Aandachtspunten voor begeleiders in de democratische oefenplaats	73
<i>Het goede voorbeeld geven</i>	73
<i>Democratisch sturen en begeleiden</i>	74
<i>Samen bouwen aan kennis</i>	75

Competente teams in een competente organisatie	76
<i>Verbinding met pedagogische visie en beleid – dit doen we al!</i>	76
<i>Een lerende en experimenterende cultuur</i>	77
<i>Competente coaches en begeleiders</i>	77
<i>Organisatorische randvoorwaarden</i>	77
Hoofdstuk 5 Kindercentrum en school als democratische oefenplaats: evaluatie van het project – Kylie Smith	79
Groeiend draagvlak voor democratisch kindperspectief	80
Het project Kindercentrum en school als democratische oefenplaats	80
<i>Focus op versterking competenties</i>	81
<i>Keuze voor actieonderzoek als onderzoeksmethode</i>	81
<i>Projectevaluatie om impact en effect te meten</i>	82
Evaluatiemethode: vragenlijstonderzoek en ‘significant change stories’	82
Evaluatieresultaten: meer inzicht, meer vaardigheden en andere houding	82
<i>Meer kennis en inzicht: kinderen zien als sociaal actieve wezens</i>	83
<i>Meer vaardigheden: flexibel zijn, luisteren en reflecteren</i>	84
<i>Veranderde houding tegenover democratisch burgerschap</i>	86
Uitdaging: inschattingen over kindparticipatie eenduidiger meetbaar maken	87
Aantoonbare impact nodigt uit tot uitbreiding en navolging	88
 Deel 2 De inspiratiebronnen: voorbeelden van kindparticipatie	 91
<hr/>	
Inleiding bij deel 2	93
 Hoofdstuk 6 Actieve participatie van kinderen – Theo Cappon	 95
Het begrip participatie	96
Participatie draait om invloed en verandering	97
Discussiepunt: kind beschermen of zich maatschappelijk laten oriënteren	98
De participatieladder van Roger Hart	100
<i>Non-participatie volgens Hart: drie vormen</i>	100
<i>Vijf cruciale treden op de participatieladder van Hart</i>	101
<i>De participatieladder bewerkt door De Vreedzame School</i>	104
<i>Participatieladder goed meetinstrument voor kinder- en jeugdparticipatie</i>	105
 Hoofdstuk 7 ‘Dit zul je niet leuk vinden, maar...’	
Leren luisteren naar jonge kinderen als deskundigen	
– Kylie Smith, Gulliver McGrath, Zen McGrath, Sam Parsons,	
Greta Swan & Sharon Saitta	107
Kinderen erkennen als actief burger in de Spider Room	108
<i>Kylie’s reflectie: luisteren naar de behoefte van Gully</i>	108
<i>Gully’s reflectie: ik voelde meer dat ik iemand was</i>	109
Spider Room, een politiek actieve groepsruimte?	109

<i>Kritisch reflecteren over waarheidsregimes</i>	110
<i>Grenzen van de pedagogiek verkennen</i>	110
Grensoverschrijdend toewerken naar democratisch burgerschap	111
<i>Kindgeoriënteerde praktijk</i>	111
<i>Naar een grensoverschrijdend kindbeeld</i>	111
<i>Kylie's reflectie: niet-educatief speelgoed leidt tot andere gesprekken</i>	112
<i>Gully's reflectie: we mochten kiezen</i>	113
<i>Kennis en meervoudige perspectieven delen</i>	113
<i>Rechten en verantwoordelijkheden verkennen</i>	113
<i>Zens reflectie: onderwaterzwemmen en dan boven komen bij de medewerkers</i>	114
<i>Sams reflectie: ik ben op zoek naar andere wegen</i>	114
<i>Greta's reflectie: zonder de kinderen was het onmogelijk geweest</i>	114
Conclusie: pak democratisch burgerschap pedagogisch aan	115
Hoofdstuk 8 De Vreedzame Wijk – opvoeden voor de voordeur – Leo Pauw	117
De Vreedzame School: hoe het begon	118
<i>Vraag: hoe gaan we om met lastige leerlingen?</i>	118
<i>Antwoord: creëer sociale verbondenheid en geef kinderen een stem</i>	119
Vernieuwing van De Vreedzame School: democratie moet je leren	119
<i>Welk soort burgerschap heeft onze democratische samenleving nodig?</i>	119
<i>Drie typen burgers</i>	120
<i>Democratisch burgerschap: kinderen leren samenleven in pluriforme context</i>	121
<i>Doelen van De Vreedzame School</i>	122
<i>Lesprogramma van De Vreedzame School</i>	122
De Vreedzame Wijk	123
<i>Doelstelling: kloof dicht tussen kinddomeinen</i>	123
<i>Voorwaarde: voldoende kinderen zijn toegerust met 'vreedzame' competenties</i>	125
<i>Vanuit de school naar buiten werken: het schillenmodel</i>	125
<i>Draagvlak creëren en opvoeders trainen</i>	126
Deel 3 Het gedachtegoed: democratisch handelen hoort in de opvoeding	129
Inleiding bij deel 3	131
Hoofdstuk 9 Het algemeen belang als opvoedingsdoel – Micha de Winter	133
Verbeter de wereld	134
Algemeen belang als opvoedingsdoel	134
Opvoeding als samenlevingsbelang	135
'Democrats are made, not born'	136
Gezinsopvoeding en democratie	136
Democratie en ouderschapseducatie	138
Bonding en bridging	139
Een sociaalkritische invalshoek	140

Het publieke kind en de gaten in de pedagogische infrastructuur	141
Hoe versterk je de pedagogische civil society?	142
De noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief	144
Hoofdstuk 10 John Dewey over opvoeding, onderwijs en burgerschap	
– Joop Berding	147
John Dewey, pleitbezorger voor levensecht leren	148
<i>Zoektocht naar alternatieve leermethodes</i>	148
<i>Wereldwijd erkenning als filosoof en pedagoog</i>	149
Deweys pedagogiek: vier kernbegrippen	149
<i>Ervaring: doen en ondergaan</i>	149
<i>Transactie: ervaringen versmelten</i>	150
<i>Participatie: kinderen zelf ervaringen laten opdoen</i>	150
<i>Taal en communicatie: toegangswegen tot de wereld</i>	150
Deweys benadering van democratie: kenmerken en grenzen	150
<i>Een vorm van samen leven, zowel binnen als tussen groepen</i>	150
<i>Democratie vergt oefening</i>	151
<i>Grens aan de maatschappelijke polsstok van onderwijs en kinderopvang</i>	151
Deweys democratisch ethos	152
<i>De basis: goed geïnformeerde burgers in vrij gesprek</i>	152
<i>Oefenen met democratische deugden: ervaring centraal</i>	152
<i>Geloof in menselijke mogelijkheden, creativiteit en intelligentie</i>	152
Deweys erfenis: een bruikbare en actuele participatiepedagogiek	153
Hoofdstuk 11 Kindercentra en vve als oefenplaats voor democratisch handelen	
– Peter Moss	155
Waarom is democratisch handelen belangrijk?	156
<i>Democratie als beste omgeving voor nieuw denken en handelen</i>	156
<i>Instrumentele versus democratische aanpak</i>	157
<i>Nieuwe vormen van democratie als antwoord op depolitisering</i>	157
Democratie op verschillende niveaus	157
<i>Democratische ruimte voor kinderopvang op nationaal niveau</i>	158
<i>Democratische ruimte voor kinderopvang op gemeentelijk niveau</i>	159
<i>Democratisch handelen in kinderopvang en vve</i>	159
Voorwaarden voor democratisch handelen	160
<i>Democratisch kijken naar instelling, kind en ouders</i>	160
<i>Democratische waarden</i>	161
<i>Randvoorwaarden: dialoog, reflectie en documentatie</i>	161
Slotopmerkingen	162
<i>Kunnen vermarkte kinderopvang en democratisch handelen samengaan?</i>	162
<i>Omgaan met het dilemma tussen democratisch handelen en gelijke kansen</i>	162
<i>Benutten van democratische ruimte in Europees kinderopvangbeleid</i>	163

Hoofdstuk 12 De maatschappelijke taak van de kinderopvang	167
– Anja Hol & Wilma Schepers	
Context Kinderopvang	169
<i>Helderheid gewenst over bijdrage kinderopvang aan opvoedklimaat</i>	169
<i>Samenhangend beeld nodig van maatschappij, mens en kind</i>	170
Maatschappelijk-pedagogische positie van de kinderopvang	171
<i>Kinderopvang en gezin</i>	171
<i>Kinderopvang en onderwijs</i>	172
<i>Kinderopvang: veilige plek voor de ontwikkeling van kinderen</i>	173
<i>De pedagogische driehoek: gezin-onderwijs-kinderopvang</i>	173
Maatschappelijk-pedagogische opdracht van de kinderopvang	174
<i>Opvoeding van kinderen als maatschappelijk belang</i>	174
<i>Verantwoordelijkheid voor opvoeding primair bij ouders en in gezin</i>	174
<i>Ook andere volwassenen dan ouders betrokken bij opvoeding</i>	175
<i>Overgroot deel kinderen maakt gebruik van kinderopvang</i>	175
Over de auteurs	179
Met dank aan	183